

Melania ORZECHOWSKA

## Praca nauczycieli w kontekście reform szkolnych

Najlepiej można obserwować przebieg reform społecznych na przykładzie reform szkolnych. Szkoły są instytucjami regulującymi bardzo ważne procesy życia zbiorowości, jakimi są wykształcenie i wychowanie kolejnych pokoleń. Reformy szkolne zmieniają przede wszystkim przepisy prawne regulujące działalność nauczycieli, administracji szkolnej, uczenie się uczniów, współpracę szkoły z innymi instytucjami kształcenia i wychowania<sup>1</sup>.

W intencji wyrównania szans edukacyjnych młodego pokolenia, ale także z pobudek ideologiczno-politycznych, Sejm PRL 13 X 1973 r. uchwalił reformę szkolnictwa, której istota sprowadzała się do wprowadzenia powszechnej dziesięcioletniej szkoły średniej. Reforma spowodowała znaczne szkody w świadomości społecznej oraz bardzo konkretną dewastację sieci szkolnej, między innymi zmniejszenie liczby szkół na wsi w latach 1970–1982. Ten nieudany eksperyment, zakończony uchwałą sejmu w styczniu 1982 roku, był jeszcze przez kilka lat kontynuowany z myślą o wprowadzeniu „dziesięcioletki” w bliżej nieokreślonej przyszłości, powodując spore zamieszanie w idei jednolitości kształcenia.

Kolejne propozycje reform oświatowych zaprojektowane przez grupy ekspertów: w roku 1973 pod kierunkiem J. Szczepańskiego oraz w roku 1989 pod kierunkiem Cz. Kupisiewicza nie doczekały się zainteresowania elit politycznych. Dopiero przełom polityczny w 1989 roku uruchomił społeczne siły reformatorskie, które na wiele sposobów i różnorodnymi drogami doprowadziły do tej postaci reformy, którą Sejm Rzeczypospolitej Polski uchwalił 25 lipca 1998 roku<sup>2</sup>.

Na przełomie lat 1989 i 1990 Anna Radziwiłł za największą wadę praktyki oświatowej odziedziczonej po PRL uznała powierzchowną realizację materiału

<sup>1</sup> J. S z c z e p a ń s k i, *Reformy, rewolucje, transformacje*, Warszawa 1999, s. 19–20.

<sup>2</sup> T. P i l c h, *Spory o szkołę*, Warszawa 1999, s. 53.

nauczania, bez względu na to, czy uczniowie rozumieją przekazywaną wiedzę i potrafią się nią posłużyć<sup>3</sup>.

Zamysł ustawodawcy przy wprowadzaniu ustawy o systemie oświatowym w 1991 r. był taki, żeby zapobiec ewentualnej samowoli czy skłonnościom dyktatorskim dyrektorów szkół, kuratorów i ministra edukacji oraz by skończyć ostatecznie z zarządzaniem oświatą w sposób administracyjny, autorytarny. We współczesnej szkole wpływ na proces jej uspołecznienia miały mieć takie instancje, jak: rada rodziców, samorząd uczniowski, rada pedagogiczna i rada szkoły<sup>4</sup>.

Warto szczegółowo przyjrzeć się wytycznym (tabeli 1) w ustawach o systemie oświaty i zwrócić szczególną uwagę na wprowadzane przez ustawodawców elementy dotyczące wychowania, struktury szkoły oraz pracy nauczycieli.

Założenia w ustawach z 1991 r. i 1998 r. odnoszące się do pracy nauczyciela stanowią, iż nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną z poszanowaniem godności osobistej ucznia.

W ustawie z 1991 roku dostosowano kierunki i treści kształcenia do wymogów rynku pracy oraz zajęcia lekcyjne fakultatywne i nadobowiązkowe zajęcia pozaszkolne, w kolejnych latach założenie to rozwijało się. Ponadto każda z reform zakładała możliwość rozwijania zainteresowań przez uczniów w szkole.

Stanowczo należy podkreślić, iż wprowadzona reforma (1991) określiła nową podstawę programową, która ma być systematycznie dostosowywana do wymogów życia społecznego, a w szczególności do podnoszenia kompetencji, zwłaszcza znajomości języków obcych, umiejętności rozwiązywania problemów i samokształcenia oraz postawy przedsiębiorczości. W praktyce wiele sygnałów wskazywało, że nastąpi korekta podstawy programowej kształcenia ogólnego mająca na celu zbliżenie podstawy programowej do realiów szkolnych<sup>5</sup>.

Znacznej zmianie w reformie systemu oświaty z 1999 roku uległa struktura szkoły oraz dowolność nauczycieli w wyborze programu kształcenia i podręczników szkolnych. Ponadto rozpoczęta w 1999 reforma systemu edukacji zmierza do unowocześnienia szkoły, co w praktyce oznacza odejście od systemu szkoły tradycyjnej, autorytarnej oraz zastąpienie go modelem szkoły humanistycznej, alternatywnej i wyzwolonej.

<sup>3</sup> K. K o n a r z e w s k i, *Reforma oświaty. Podstawa programowa i warunki kształcenia*, Warszawa 2004, s. 13.

<sup>4</sup> B. Śliwerski, *Uspołecznienie edukacji szkolnej*, [w:] *Edukacja w świecie współczesnym*, red. R. L e p p e r t, Kraków 2000, s. 167.

<sup>5</sup> Cz. K u p i s i e w i c z, *Szkolnictwo polskie – demokratyzacja i przetrwanie jako cel reformy*, [w:] *Szkola i pedagogika w dobie przełomu*, red. T. L e w o w i c k i, S. M i e s z a l s k i, M. S. S z y m a ń s k i, Warszawa 1995, s. 140.

**Tabela 1. Porównanie ustaw o systemie oświaty**

| Ustawa          | Ustawa z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | Ustawa z dnia 25 lipca 1998 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 r.<br><br>Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego.                                                                                                                                                                                                         | Ustawa z dnia 23 sierpnia 2001 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty. Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego, Karta Nauczyciela oraz niektórych innych ustaw.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Ustawa z dnia 27 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-----------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Przepisy ogólne | <p><b>WYCHOWANIE</b></p> <p>Np.1. Nauczanie i wychowanie w szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych [...] zmierzają do tego, aby uczniom i wychowankom zapewnić wiedzę o prawach przyrody i życia społecznego, o dziejach i kulturze narodu i ludzkości, aby kształtować naukowy pogląd na świat i zapewnić kwalifikacje do pracy zawodowej.</p> <p>Np. 21. 1. Wychowanie pozalekcyjne prowadzi szkoły [...]</p> <p>3. Wychowanie pozalekcyjne i pozaszkolne ma na celu:</p> <p>1) rozwijanie zainteresowań i uzdolnień młodzieży,</p> <p>2) zbliżenie młodzieży do spraw techniki,</p> <p>3) stworzenie sprzyjających warunków dla społecznej działalności,</p> <p>4) organizowanie kulturalnego wypoczynku, rozrywki i wychowania fizycznego. Np. 26. Szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze,</p> | <p><b>WYCHOWANIE</b></p> <p>Np.1. System oświaty zapewnia w szczególności:</p> <p>1) realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju,</p> <p>4) dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z opieki psychologicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej [...]</p> <p>7) upowszechnienie</p> | <p><b>STRUKTURA SZKOŁY</b></p> <p>1) w np. 9:</p> <p>a) ust. 1 otrzymuje brzmienie:</p> <p>1. Szkoły publiczne i niepubliczne dzielą się na:</p> <p>1) sześciolletnią szkołę podstawową, kończącą się sprawdzianem, uprawniającą do dalszego kształcenia w gimnazjum,</p> <p>2) trzyletnie gimnazjum, kończące się egzaminem, dające możliwość dalszego kształcenia w liceum profilowanym lub w szkole zawodowej,</p> <p>3) szkoły ponad-</p> | <p><b>STRUKTURA SZKOŁY</b></p> <p>Np. 2.</p> <p>1. Dotychczasowe szkoły podstawowe z dniem 1 września 1999 r. stają się sześciolletnimi szkołami podstawowymi.</p> <p>2. Gimnazja są tworzone z dniem 1 września 1999 r. Tworzenie gimnazjów w roku szkolnym 1999/2000 następuje po uzyskaniu</p> | <p><b>STRUKTURA SZKOŁY</b></p> <p>3) szkoły ponadgimnazjalne:</p> <p>a) trzyletnie licea profilowane, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,</p> <p>b) szkoły zawodowe o okresie nauczania nie krótszym niż 2 lata i nie dłuższym niż 3 lata, których ukończenie daje możliwość dalszego kształcenia, a także po zdaniu egzaminu, umożliwia uzyskanie świadectwa potwierdzającego kwalifikacje zawodowe,</p> <p>c) dwuletnie licea uzupełniające, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu,</p> <p>d) szkoły policealne o okresie nauczania nie dłuższym niż 2 lata, a w przypadku szkół policealnych kształcących</p> | <p><b>WYCHOWANIE</b></p> <p>11) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju oraz kształtowanie postaw sprzyjających jego wdrażaniu w skali lokalnej, krajowej i globalnej.</p> <p>13a) kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczości sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym [...]</p> <p>15) warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>poradnie wychowawcze i zawodowe udzielają rodzicom, opiekunom i wychowawcom dzieci i młodocianym pomocy w rozwiązywaniu trudności wychowawczych oraz porad w sprawie wyboru zawodu dla uczniów szkół podstawowych i średnich.</p> <p><b>STRUKTURA SZKOŁY</b></p> <p>Np.16.Licea ogólnokształcące, technika zawodowe, licea zawodowe (przemysłowe, ekonomiczne, pedagogiczne, artystyczne i innych specjalności) są szkołami średnimi.</p> <p>Np.17.1. Licea ogólnokształcące zapewniają wykształcenie ogólne i politechniczne niezbędne do podjęcia studiów wyższych oraz przysposobienie do pracy zawodowej.</p> <p>2. Licea ogólnokształcące organizuje się dla absolwentów szkół podstawowych.</p> <p>3. Nauka w liceach ogólnokształcących trwa 4 lata.</p> | <p>dostępu do szkół, których ukończenie umożliwia dalsze kształcenie w szkołach wyższych [...]</p> <p>13) dostosowanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy. Np. 64.Podstawowymi formami działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły, których wymiar określają ramowe plany nauczania, są:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. obowiązkowe zajęcia lekcyjne,</li> <li>2. zajęcia lekcyjne fakultatywne [...]</li> <li>4. nadobowiązkowe zajęcia pozalekcyjne.</li> </ol> <p><b>STRUKTURA SZKOŁY</b></p> | <p>gimnazjalne:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>a) trzyletnie licea profilowane, umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,</li> <li>b) dwuletnie szkoły zawodowe, kończące się egzaminem zawodowym oraz dające możliwość dalszego kształcenia w dwuletnim liceum uzupełniającym,</li> <li>c) dwuletnie licea uzupełniające, umożliwiające absolwentom szkół uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu,</li> <li>d) szkoły policealne, dające możliwość uzupełnienia wykształcenia zawodowego, które mogą kończyć się egzaminem zawodowym.</li> </ol> <p><b>NAUCZYCIEL</b></p> <p>Np. 4. Nauczyciel</p> | <p>pozytywnej opinii właściwego kuratora oświaty.</p> <p>3. Szkoły ponadgimnazjalne są tworzone od 1 września 2002 r.</p> | <p>w zawodzie pracownika socjalnego – nie dłuższym niż 2,5 roku, których ukończenie umożliwia absolwentom szkół uzyskanie świadectwa potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, po zdaniu egzaminu.</p> <p><b>Ustawa z dnia 21 listopada 2001 r. o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela, ustawy o systemie oświaty oraz ustawy – Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego.</b></p> <p>3) szkoły ponadgimnazjalne:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>a) zasadnicze szkoły zawodowe o okresie nauczania nie krótszym niż 2 lata i nie dłuższym niż 3 lata, których ukończenie umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu,</li> <li>b) trzyletnie licea ogólnokształcące, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,</li> <li>c) trzyletnie licea profilowane kształcące w profilach kształcenia ogólnozawodowego, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,</li> </ol> | <p>kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego,</p> <p>16) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o bezpieczeństwie oraz kształtowanie właściwych postaw wobec zagrożeń i sytuacji nadzwyczajnych.</p> <p>34) w np. 34 ust. 2 i 2a otrzymują brzmienie:</p> <p>2. W przypadku stwierdzenia niedostatecznych efektów kształcenia lub wychowania w szkole lub placówce organ sprawujący nadzór pedagogiczny poleca dyrektorowi szkoły lub placówki opracowanie, w uzgodnieniu z organem prowadzącym, programu i harmonogramu poprawy efektywności kształcenia lub wychowania.</p> <p>Np. 64. 1. Podstawowymi formami dzia-</p> |
| <p><b>NAUCZYCIEL</b></p> <p>Np.31. Kształcenie nauczycieli i wychowawców ma na celu:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1) teoretyczne i praktyczne przygotowanie do obowiązków nauczyciela i wychowawcy, do realizacji zadań określonych w niniejszej ustawie,</li> <li>2) wpajanie zamiłowania do pracy pedagogicznej i zrozumienia jej doniosłości dla rozwoju kraju,</li> </ol>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | <p>Np.9.1. Szkoły ponadpodstawowe publiczne i niepubliczne [...] dzielą się na:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1) szkoły zasadnicze [...]</li> <li>2) szkoły średnie ogólnokształcące, dające wykształcenie średnie ogólne z</li> </ol>                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |

|  |                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <p>3) wdrożenie do samokształcenia, do podnoszenia poziomu swej wiedzy i kultury ogólnej i zawodowej,</p> <p>4) przygotowanie do działalności społecznej i kulturalnej.</p> | <p>możliwością uzyskania świadectwa dojrzałości (licea ogólnokształcące),</p> <p>3) szkoły średnie zawodowe [...],</p> <p>4) szkoły pomaturalne(...).</p> <p><b>NAUCZYCIEL</b></p> <p>Np. 4. Nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, a także szanowanie godności osobistej ucznia.</p> | <p>w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską z poszanowaniem godności osobistej ucznia.</p> | <p>d) czteroletnie technika, których ukończenie umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu, a także umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,</p> <p>e) dwuletnie uzupełniające licea ogólnokształcące, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,</p> <p>f) trzyletnie technika uzupełniające, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego, a także uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu,</p> <p>g) szkoły policealne o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku, których ukończenie umożliwia osobom posiadającym wykształcenie średnie uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu.</p> | <p>łałości dydaktyczno-wychowawczej szkoły są:</p> <p>1) obowiązkowe zajęcia edukacyjne,</p> <p>2) dodatkowe zajęcia edukacyjne,</p> <p>3) zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze i specjalistyczne organizowane dla uczniów mających trudności w nauce oraz inne zajęcia wspomagające rozwój dzieci i młodzieży z zaburzeniami rozwojowymi,</p> <p>4) nadobowiązkowe zajęcia pozalekcyjne.</p> |
|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Nie ulega wątpliwości, że reforma polskiego systemu oświaty była jednym z najpilniejszych zadań. Opinię tę, według badań przeprowadzonych przez ZNP, podzielało 70% nauczycieli, ale jedynie 41% opowiedziało się za proponowanym projektem zmian. Badania CBOS z kwietnia 1998 roku wykazały, że w porównaniu z rokiem 1996, społeczne poparcie dla reformy szkolnictwa zmalało, co prawda o 27%, ale nadal utrzymywało się na znacznym poziomie – 44%<sup>6</sup>. Za potrzebą reformowania systemu edukacji wypowiada się większość nauczycieli, zdecydowanie przeciwnych jest jedynie 7%. Nauczyciele podkreślają także, że reforma edukacji jest niezbędna dla rozwoju kraju<sup>7</sup>.

Jako jeden z naczelných filarów reformy szkolnictwa został potraktowany przez władze resortowe priorytetowo problem wychowania w szkołach publicznych. W przesłankach dla podkreślenia wagi tego procesu wyeksponowano następujące kwestie:

- Konieczne jest zmodyfikowanie treści wychowania, by nie skrywały one w sobie nachalnej indoktrynacji politycznej, a tym samym by przywrócić temu procesowi należne mu miejsce i rangę, pamiętając zarazem o jego karykaturalnych wynaturzeniach w okresie socjalizmu;
- Naprawy wymagają zerwane więzi między szkołą, rodziną i pozaszkolnymi środowiskami wychowawczymi uczniów (organizacje dziecięco-młodzieżowe, Kościół itp.), gdyż rozbieżność celów i metod wychowania może prowadzić do redukcji czy osłabienia ich możliwych wpływów na osobowość uczniów;
- Istnieje potrzeba powrotu w szkolnym wychowaniu do personalizmu, czyli widzenia w dziecku człowieka;
- Należy przygotować dzieci do życia w społeczeństwie wolnej konkurencji, by potrafiły radzić sobie z wolnością, pluralizmem świata wartości, koniecznością podejmowania moralnych wyborów i ponoszenia za nie odpowiedzialności<sup>8</sup>.

Ponadto w ustawie o systemie oświaty uwzględniono cele, do których należą: podniesienie poziomu edukacji społeczeństwa poprzez upowszechnienie wykształcenia średniego i wyższego (wykształcenie średnie poświadczone egzaminem maturalnym w najbliższych latach powinno zdobyć około 80% młodych Polaków, pozostałe zaś 20% młodzieży ukończyć szkoły zawodowe), wyrównanie szans edukacyjnych oraz sprzyjanie poprawie jakości edukacji rozumianej, jako integralny proces wychowania i kształcenia.

Realizacji tych celów mają służyć:

---

<sup>6</sup> Cz. B a n a c h, *Reforma systemu edukacji w Polsce – wyzwania, szanse, zagrożenia*, [w:] *Strategie reform oświatowych w Polsce na tle porównawczym*, red. I. W o j n a r, Warszawa 1999, s. 53–54.

<sup>7</sup> E. P u t k i e w i c z, K. E. S i e l a w a - K o l b o w s k a, A. W i l k o m i r s k a, M. Z a h o r s k a, *Nauczyciele wobec reformy edukacji*, Warszawa 1999, s. 118.

<sup>8</sup> B. Ś l i w e r s k i, *Program wychowawczy szkoły*, Warszawa 2001, s. 125.

- przedłużenie wspólnej edukacji do lat 16 i przesunięcie o rok decyzji o zróżnicowaniu drogi edukacyjnej,
- struktura systemu szkolnego, w której poszczególne etapy kształcenia będą obejmowały grupy dzieci lub młodzieży w tej samej fazie rozwoju psychicznego i fizycznego, co pozwoli dostosować pracę szkoły do specyficznych potrzeb danej grupy wiekowej,
- przebudowa szkolnictwa zawodowego i oparcie go na szerokoprofilowym, integralnie połączonym z wykształceniem ogólnym, kształceniu w liceum profilowanym oraz w dwuletnich szkołach zawodowych, dających kwalifikacje w zawodzie o szerokim profilu (w przyszłości ma to umożliwić stosunkowo szybkie opanowanie specjalistycznych kwalifikacji zawodowych, a także ułatwić proces przekwalifikowywania się odpowiednio do potrzeb rynku pracy),
- wprowadzenie dwuletniego liceum uzupełniającego dla absolwentów szkół zawodowych, stwarzającego możliwość dalszego kształcenia tym, którzy po ukończeniu gimnazjum wybrali edukację zawodową,
- wprowadzenie systemu sprawdzianów i egzaminów, które umożliwią uzyskanie większej drożności ustroju szkolnego, porównywalności świadectw oraz nadanie egzaminom funkcji diagnostycznej i preorientującej. Egzaminy mają podsumowywać realizację zadań każdego cyklu kształcenia, co powinno wpływać na poprawę jakości edukacji.

Z powyższych założeń wynika, że reforma edukacji będzie się dokonywać równolegle w następujących obszarach:

1. reforma strukturalna – zmiana ustroju szkolnego,
2. reforma programowa powiązana ze zmianą form i metod pracy nauczyciela z uczniem,
3. reforma w systemie oceniania,
4. reforma w zakresie zarządzania i nadzorowania systemu edukacji wynikająca z reformy administracyjnej,
5. reforma awansu zawodowego i zarobków nauczycieli oraz zmiana roli nauczyciela w procesie kształcenia,
6. reforma w zakresie finansowania oświaty<sup>9</sup>.

Reformowanie tych obszarów ma doprowadzić do upowszechnienia wykształcenia średniego i wyższego, wyrównania szans edukacyjnych, sprzyjania poprawie jakości edukacji.

Reforma systemu edukacji ma służyć szkole, by mogła realizować swoje cele wychowawcze i kształcące, w tym zakresie przyjęto następujące założenia wyjściowe:

---

<sup>9</sup> Tekst opracowano na podstawie tzw. *Pomarańczowej książeczki. Reforma systemu edukacji* – projekt MEN 1998 oraz *Niebieskiej książeczki. Reforma systemu edukacji szkolnictwo ponadgimnazjalne* – projekt MEN, Warszawa 2000.

- wychowanie i kształcenie powinno stanowić w pracy szkoły integralną całość,
- w kształceniu szkolnym powinna być zachowana właściwa proporcja między przekazem informacji a rozwijaniem umiejętności i wychowaniem,
- podmiotem wychowania i kształcenia jest uczeń, punktem wyjścia procesu edukacji powinny być potrzeby rozwojowe wychowanka,
- państwo powinno zapewnić jednolitość systemu edukacyjnego, stwarzając jednocześnie szerokie pole dla autonomicznych działań szkół, ich dyrektorów i nauczycieli oraz społeczności uczniów i ich rodziców, której szkoły mają służyć,
- istotne jest stworzenie warunków do współpracy całego zespołu nauczycieli edukującego daną grupę uczniów, co umożliwi stworzenie w szkole środowiska wychowawczego i edukację prorozwojową,
- w obecnej sytuacji ważnym celem edukacji staje się wyposażenie absolwentów polskich szkół w znajomość przynajmniej jednego języka obcego oraz umiejętność posługiwania się komputerem<sup>10</sup>.

Ustalenie czy przyjęte założenia ustawie o systemie oświaty zostały zrealizowane, będzie możliwe nie wcześniej niż za kilkanaście czy kilkadziesiąt lat od chwili wdrożenia. Natomiast w chwili obecnej możliwa jest prezentacja dotychczasowych doświadczeń nauczycieli.

W celu poznania sądów dotyczących ustaw przeprowadziłam badania wśród kadry pedagogicznej w wylosowanych liceach ogólnokształcących w Częstochowie, Wodzisławiu Śląskim, Katowicach, Tarnowskich Górach oraz Kłobucku. Ankieta dla nauczycieli została pozostawiona u dyrektorów szkół, którzy zadeklarowali rozdać je wśród nauczycieli, a następnie odesłać. Dyrektorzy decydowali o liczbie kwestionariuszy ankiet dla nauczycieli pracujących w szkole, zaznaczali również, iż może zaistnieć problem ze zwróceniem ankiet przez nauczycieli. Okazało się, że na pozostawionych 215 ankiet w tych szkołach ostatecznie do analizy zakwalifikowano 82 ankiety. Z dyrektorami szkół oraz pedagogami szkolnymi pracującymi w tych placówkach przeprowadziłam wywiady na podstawie dyspozycji do wywiadu.

Odwołując się do wypowiedzi pisemnych nauczycieli dotyczących ustawy o systemie, można wskazać na następujące opinie:

- oceniam negatywnie, budzi zastrzeżenia, za szybko wprowadzona, zbyt pochopnie, nieprzemyślana (4,8% wskazań);
- za mało godzin na realizację programu (programy nie uległy zmianie, np. program z biologii niewiele różni się na poziomie rozszerzonym i poziomie podstawowym),
- niespójne programy z gimnazjum (11% wskazań);

<sup>10</sup> *Reforma systemu edukacji. Projekt*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 1998, s. 36.

- nauczanie języka obcego przez 2,5 roku jest okresem zdecydowanie zbyt krótkim do przygotowania ucznia do matury (7,3% wskazań);
- szkoły słabo dofinansowane, brak pieniędzy na pomoce dydaktyczne, na kopię sprawdzianu dla każdego ucznia (7,3% wskazań);
- zbyt dużo papierów, biurokracji, co wiąże się z mniejszą ilością czasu dla ucznia, cel najważniejszy nauczanie został zatracony (4,9% wskazań);
- decydują o tym ludzie, którzy nie pracują w szkole i nie znają realiów, programy nauczania układane są przez teoretyków, którzy nigdy w szkole nie pracowali (3,6% wskazań);
- za duże wymagania w stosunku do uczniów, za duże partie materiału do nauczania, zbyt duża ilość lekcji dla uczniów (2,4% wskazań);
- reforma spowodowała, że to, czego uczono w ciągu 4 lat, teraz uczymy w ciągu 3 lat (skutek tej zmiany będzie widoczny na nowej maturze);
- panuje przeciętność, szkoła nie stwarza szans dla uczniów ambitnych, uzdolnionych, ukierunkowanych zainteresowaniami;
- uczeń ma zbyt wiele swobody, co niekorzystnie wpływa na stan jego wiedzy;
- częste zmiany środowiska i zasady funkcjonowania szkoły mają negatywny oddźwięk wychowawczo-edukacyjny;
- zbyt częste zmiany w systemie oświaty, prawie oświatowym negatywnie wpływają na stan oświaty, jakość pracy (cały ciężar złożono na barki nauczycieli, którzy realizują wyznaczone zadania).

Natomiast dyrektorzy uważają, że za wcześnie na ocenę; potrzeba czasu, by szkoły pracowały dobrze. Opinie pedagogów szkolnych wskazały, iż przepisy obecnego systemu oświaty nakładają na nich znacznie więcej obowiązków, na których wykonanie mają znacznie krótsze terminy. Ponadto wskazują, iż skrócenie czasu nauki w liceum nie daje możliwości rozpoznania problemów uczniów, zachęcenia ich do pracy oraz mobilizowania do nauki. Problemem jest również znacznie obniżona zdolność uczniów do samodzielnej nauki, brak umiejętności uczenia się, częściej występują problemy w nauce. Według pedagogów uczniowie często reprezentują typ „pieniaczy”, wydaje im się, że wszystko im się należy, uważają, że należy im się partnerstwo z nauczycielami. Pojawiło się również stanowisko, że brakuje uczniom aspiracji edukacyjnych, wystarczy ocena mierna.

Pełne uświadomienie zmian, które nastąpiły w szkołach po wprowadzeniu ustawy o systemie oświaty, jest możliwe dzięki deklarowanym opiniom dyrektorów szkół (tabela 2).

**Tabela 2.** Zmiany, które nastąpiły w szkole po wprowadzeniu obecnej ustawy o systemie oświaty

| Wyszczególnienie         | Uzasadnienie                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|--------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Struktura szkoły</b>  | <ul style="list-style-type: none"> <li>— szkoły ponadgimnazjalne,</li> <li>— krótszy cykl nauki (3 lata),</li> <li>— klasy profilowane,</li> <li>— więcej klas,</li> <li>— trudność organizacyjne, np. 3 godziny wychowania fizycznego przy braku drugiej sali gimnastycznej,</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                  |
| <b>Zadania szkoły</b>    | <ul style="list-style-type: none"> <li>— więcej pracy, zadania i treści nie zmieniają się, zmieniają się warunki,</li> <li>— dostosowywanie pracy szkoły do wprowadzanych zmian,</li> <li>— bieżące uzupełnianie Statutów Szkoły zgodnie z wytycznymi władz oświatowych,</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                       |
| <b>Siatka godzin</b>     | <ul style="list-style-type: none"> <li>— dwie godziny religii w każdym roku nauki, a w klasie maturalnej brak chemii,</li> <li>— nowe przedmioty zupełnie niepotrzebne: przedsiębiorczość i wiedza o kulturze,</li> <li>— częste zmiany klas (profilu) przez uczniów, gdyż nie wiedzieli dokładnie czego się uczą,</li> <li>— krótszy czas uczenia się (np. program geografii należy przerobić w czasie 2 lat i 7 miesięcy, czyli bardziej jest to kurs przygotowawczy),</li> </ul>                                       |
| <b>Praca nauczycieli</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>— dużo pracy dla nauczycieli (to nie tylko 18 godzin),</li> <li>— nauczyciel wiele rzeczy realizuje niepotrzebnie,</li> <li>— problemem jest mentalność nauczycieli,</li> <li>— więcej biurokracji w pracy nauczyciela,</li> <li>— musi istnieć współpraca nauczycieli gimnazjum i liceum,</li> <li>— spędzanie przez dyrektorów dużej ilości czasu nad dokumentacją stażystów i nauczycieli robiących awans,</li> <li>— za dużo obowiązków, co nie sprzyja wychowaniu,</li> </ul> |
| <b>Program nauczania</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>— powinien być taki sam program nauczania dla wszystkich szkół i klas,</li> <li>— wielość programów nauczania nie sprzyja dobremu uczeniu i rozumowaniu,</li> <li>— program „nabity”, nie ma czasu powtórzyć lekcji,</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <b>Uczeń</b>             | <ul style="list-style-type: none"> <li>— za mało czasu, by być z uczniem.</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |

Źródło: badania własne.

Zmiany, które zdaniem dyrektorów powstały po wprowadzeniu reformy w systemie oświaty, pozwoliły na wyodrębnienie kategorii: struktura szkoły, zadania szkoły, siatka godzin, praca nauczycieli, program nauczania oraz uczeń. W obrębie wymienionych kategorii dyrektorzy wskazali przede wszystkim na skrócenie cyklu kształcenia, wprowadzenie klas profilowanych, wystąpienie w dużym natężeniu nowych zadań dla szkoły i nauczycieli, dołożenie do siatki godzin nowych przedmiotów (przedsiębiorczość i wiedza o kulturze), zbiurokratyzowanie pracy nauczyciela, możliwość wyboru spośród wielu programów nauczania, na czym najwięcej stracił uczeń, gdyż został ograniczony z nim kontakt.

Natomiast poznanie zmian, jakie można wprowadzić do systemu oświaty, umożliwia analiza deklarowanych ocen badanej kadry pedagogicznej (tabela 3).

Tabela 3. Wprowadzenie zmian do systemu oświaty

| Wyszczególnienie                          | Odpowiedzi dyrektorów                                                                                                                                                                                                                                    | Odpowiedzi nauczycieli                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | Odpowiedzi pedagogów                                                                 |
|-------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Struktura szkoły</b>                   | gimnazjum powinno być związane z liceum, byłby to zespół, który dawałby pogłębiony obraz ucznia, dłuższy okres nauki w liceum                                                                                                                            | dłuższy okres trwania liceum (gimnazjum 2 lata, liceum 4 lata),<br>powrót do 4-letniego liceum,<br>likwidacja gimnazjum,<br>powrót do poprzedniego systemu plus poszerzenie o umiejętności praktyczne                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | większe zróżnicowanie typów szkół ponadgimnazjalnych<br>dłuższy okres nauki w liceum |
| <b>Szkoła</b>                             |                                                                                                                                                                                                                                                          | lepsze wyposażenie szkoły (magnetofon dla każdego nauczyciela),<br>doskonalenie bazy z wychowania fizycznego,<br>więcej godzin fakultatywnych, bardziej równomierny podział godzin lekcyjnych,<br>komputeryzacja szkoły, dostęp do internetu,<br>wprowadzenie kółek zainteresowań,<br>zajęcia wyrównawcze dla słabych i rozszerzające dla zdających maturę,<br>zmniejszenie liczby godzin niektórych przedmiotów,<br>ograniczenie biurokracji w szkolnictwie,<br>inny rozkład materiału i lektur w liceum,<br>redukcja programów nauczania,<br>w klasie III uczeń powinien przygotować się do matury z wybranych przedmiotów na odpowiadającym mu poziomie |                                                                                      |
| <b>Klasy</b>                              | mniej liczne klasy, nie każdy uczeń ma możliwość wypowiedzieć się na lekcji                                                                                                                                                                              | zmniejszenie liczebności klas (z 36 na 20 uczniów), by szkoła mogła bardziej indywidualizować proces uczenia,<br>mniejsze grupy językowe,<br>zwiększenie liczby godzin języków obcych                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | mniej liczne klasy                                                                   |
| <b>Klasy z rozszerzonymi przedmiotami</b> | zbyt wczesnie uczniowie decydują o rozszerzonym poziomie nauki danego przedmiotu, dawniej uczeń decydował znacznie później, uczeń powinien wybierać przedmioty na poziomie rozszerzonym po klasie I, profile nie wpływają na wybór przedmiotów do matury | możliwość wyboru przedmiotów, które uczeń zdaje na maturze i ich realizacja w ramach zajęć fakultatywnych,<br>uczeń powinien wybierać kierunek kształcenia dopiero po pierwszej klasie liceum,                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                      |
| <b>Preorientacja zawodowa</b>             | preorientacja powinna być na poziomie gimnazjum                                                                                                                                                                                                          | większe zróżnicowanie szkół (więcej szkół przygotowujących do zawodu)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | zatrudnić doradcę zawodowego, który udzielałby młodzieży profesjonalnej pomocy       |
| <b>Egzamin maturalny</b>                  | zapis rozszerzeń z poszczególnych przedmiotów na świadectwie                                                                                                                                                                                             | egzaminy zewnętrzne po zakończeniu edukacji z każdego przedmiotu w liceum,<br>zmiana egzaminu maturalnego                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                      |
| <b>Uczeń</b>                              | w gimnazjum po klasie I nie dokonuje się selekcji uczniów, którzy nie mogą i nie chcą się                                                                                                                                                                | praca indywidualna z uczniem,<br>rozwijać zainteresowania uczniów,<br>lepszą opieką nad uczniami zdolnymi,<br>uczeń powinien zdawać egzamin z języka obcego                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | ograniczone przez ustawę możliwości wychowawcze                                      |

|                   |                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                        |
|-------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                   | uczyć, taka selekcja uwrażliwiłaby rodziców, selekcja wskazywałaby organom, ilu uczniów ma problemy w nauce | po ukończeniu szkoły podstawowej i gimnazjum, ograniczenie praw ucznia, a zwiększenie jego obowiązków, kółka wyrównawcze, zmienieć oceny z zachowania, gdyż uczniom za dużo się pozwala, wycofać możliwość odwoływania się przez ucznia lub rodzica od oceny z zachowania i przedmiotu                                                                                                                                                                                                       | wobec uczniów                                                                                                                                          |
| <b>Nauczyciel</b> |                                                                                                             | zbyt krótki staż pracy umożliwiający awans, zniesienie przerw między kolejnymi stopniami awansu, możliwość robienia kolejnego stopnia awansu zawodowego, po uzyskaniu nauczyciela dyplomowanego, większe zarobki dla nauczycieli, konsekwentnie wymagać, niejednokrotnie stwarzamy pozory: „nauczyciel, że nauczył, uczniowie, że rozumieją”, należało rozpocząć zmiany od zorganizowania lokalnych ośrodków metodycznych, intensywnie i za darmo szkolić nauczycieli, dostarczać materiały, | zbiurokratyzowanie pracy nauczyciela, za duży nacisk na ilość uzyskanych zaświadczeń ukończonych kursów zamiast na faktyczne umiejętności nauczycieli, |
| <b>Inne</b>       |                                                                                                             | zatrzymać egzaminy wstępne na uczelnie wyższe, uporządkować problem podręczników, dużo treści powtarza się na różnych przedmiotach (dublety informacyjne).                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                        |

Źródło: badania własne.

Z wypowiedzi wynika, że kadra pedagogiczna wprowadziłaby w szkole szereg zmian. Jednomyślnie zabrzmiały deklaracje badanych odnośnie do struktury szkoły, a ściślej – powrót do czteroletniego liceum, czyli dłuższy czas trwania nauki. Nauczyciele odnosili się często do programów nauczania, które należałoby zredukować. Proponowali zmniejszyć ilość godzin niektórych przedmiotów, a przy tym wprowadzić więcej godzin, także fakultatywnych, które zapewne pozwoliłyby lepiej przygotować młodzież do matury. Zaproponowali inny rozkład materiału w liceum, gdyż program jest bogatszy w treści.

Kolejną wspólną cechę wypowiedzi stanowił postulat zmniejszenia liczby uczniów w klasach, by szkoła mogła bardziej indywidualizować proces uczenia, by uczeń miał możliwość wypowiadać się na lekcjach. Wprowadzone profile w szkołach przyczyniły się do wyrażania opinii przez badanych do zmiany w tym zakresie, a mianowicie uczniowie zbyt wcześnie decydują o rozszerzeniach danych przedmiotów, uczeń powinien wybierać przedmiot na poziomie rozszerzonym dopiero po klasie I, gdy pozna nauczycieli, poza tym powinien mieć możliwość wyboru przedmiotów, które zdaje na maturze i ich realizację w ramach godzin fakultatywnych. W odniesieniu do kategorii preorientacja zawodowa, pedagodzy proponują zatrudnić doradcę zawodowego, który udzielałby profesjonalnej pomocy, dyrektorzy zaś, że preorientacja powinna odbywać się na poziomie klasy III gimnazjum.

W wielu wypowiedziach nauczyciele akcentowali: umożliwienie indywidualnej pracy z uczniem, rozwijanie jego zainteresowań, wprowadzenie kółek wyrównawczych, opiekę nad uczniami zdolnymi. Nauczyciele deklarowali ograniczenie praw uczniów, a zwiększenie jego obowiązków, wycofanie możliwości

odwołania się przez ucznia lub rodzica od wystawionej oceny z zachowania bądź przedmiotu. Zdaniem pedagogów zostały znacznie ograniczone przez ustawę możliwości wychowawcze wobec podopiecznych.

Duża rozpiętość stanowisk nauczycieli dotyczy ich samych, z jednej strony zbyt krótki staż pracy daje możliwość awansu, a z drugiej pragną zniesienia przerw między kolejnymi stopniami awansu. Konsekwentnie wskazywali na zwiększenie zarobków dla nauczycieli. Zdaniem pedagogów zbyt duży nacisk położony jest na ilość uzyskanych zaświadczeń potwierdzających uczestnictwo w kursach bez weryfikacji konkretnych umiejętności.

Pozytywne i negatywne opinie o systemie oświaty dają wizerunek funkcjonowania szkoły od czasu wprowadzenia nowej reformy. Analiza przytoczonych poglądów znajduje się w tabeli 4.

**Tabela 4.** Zalety i wady systemu oświaty

| Kadra pedagogiczna | Zalety systemu oświaty                                                                                                                                                                                                                                                        | Wady systemu oświaty                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|--------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Dyrektorzy         | <ul style="list-style-type: none"> <li>— egzamin zewnętrzny,</li> <li>— porównywalność wyników,</li> <li>— możliwość wykorzystania nowoczesnych technik,</li> <li>— uaktywnieni zostali nauczyciele, widoczne jest, że podejmują więcej działań, doksztalcają się,</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>— za dużo programów, programy są przeładowane,</li> <li>— swoboda wyboru przedmiotów jest zamknięta, uczeń decyduje w klasie pierwszej,</li> <li>— uczniowie po gimnazjum przychodzą z bardzo dobrym świadectwem (czerwony pasek), a nie ma efektów widocznych w liceum, często mają bardzo słabe oceny,</li> <li>— uczeń ma 35 godzin tygodniowo w szkole, więc pozostaje ma mało czasu na uczenie się poza szkołą,</li> <li>— wprowadzenie przedmiotów wiedza o kulturze i przedsiębiorczość jest zupełnie niepotrzebna,</li> <li>— na początku powinny być środki finansowe, a później reforma,</li> <li>— przedmiotów na poziomie rozszerzonym nie da się realizować tylko w ostatniej klasie, to musi iść przez trzy lata,</li> <li>— w gimnazjum młodzież uczona wieloma programami, różne podręczniki, przyzwyczajani do różnych rzeczy, inne spojrzenie (powinien być jeden program),</li> <li>— klasy zbyt liczne,</li> <li>— brak pieniędzy,</li> <li>— nowa matura: papier, magnetofony, protokoły, szkoła musi na to wygospodarować pieniądze,</li> <li>— z gimnazjum uczniowie nie przychodzą z wiadomościami, brak im podstawowej wiedzy,</li> <li>— dysproporcja między ocenami na świadectwie a wynikiem egzaminu zewnętrznego po gimnazjum,</li> <li>— zbyt wcześnie koniec roku szkolnego dla klas III,</li> <li>— brak stabilności, na wszystko musi być procedura, przerost biurokracji,</li> <li>— awans, stopnie specjalizacji, które obowiązywały dawniej były znacznie lepsze, zdobycie III stopnia specjalizacji było bardzo trudne, a w tej chwili decydują za nas papiery,</li> <li>— skrócenie cyklu staży awansu to wielkie nieszczęście,</li> <li>— nastąpiło obciążenie dyrekcji zatwierdzaniem sprawozdań ze stażu,</li> <li>— nowa matura może być porażką,</li> <li>— zaskakujące są wybory przedmiotów na maturę, np.: w</li> </ul> |

|                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|--------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | <p>klasie z rozszerzonym językiem niemieckim - 19 na 30 uczniów wybiera geografę,</p> <p>reforma zepchnięta na nauczycieli,</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <b>Nauczyciele</b> | <p>ogólnopolska matura (ujednolicenie i zobiektywizowanie wyników matury), komisyjnie sprawdzanie matury, egzamin gimnazjalny połączony z egzaminem wstępnym do liceum,</p> <p>nowa matura z języka polskiego zakłada ograniczenie wkuwania, uczy samodzielnego zdobywania materiałów i opracowania tematu,</p> <p>zmusza nauczycieli do ciągłego podnoszenia kwalifikacji i szkoleń,</p> <p>dowolność w wyborze programu nauczania,</p> <p>zwalnianie nauczycieli z odpowiedzialności przygotowania ucznia do matury, odpowiedzialność ta ciąży na uczniu i jego rodzicach, nauczyciel tylko sygnalizuje gdzie szukać odpowiednich dla ucznia informacji,</p> <p>połączenie matury z egzaminem na studia wyższe,</p> <p>kształci umiejętności, większe umiejętności praktyczne, choć nadal jest bardzo dużo teorii, kładzie nacisk na rozumienie treści nauczania,</p> <p>szybsze dorastanie młodzieży, większa otwartość na świat,</p> <p>zmusza nauczyciela do zmiany sposobu uczenia,</p> <p>aktywizuje nauczycieli do wszelkich prac na terenie szkoły związanych z awansem,</p> <p>daje szansę uczniom z dysfunkcjami,</p> <p>wyrównanie szans kandydatów na studia wyższe,</p> <p>uczeń może określić swój poziom zdobywania wiedzy, dokonać wyboru</p> | <p>mało godzin na realizację programu, mało godzin fakultatywnych, przedmioty maturalne kończą się w klasie II, nauka trwa 2,5 roku brakuje czasu na powtórzenia, przeładowane programy, niewłaściwa korelacja programów nauczania w gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej, uniemożliwienie zdawania matury z przedmiotów realizowanych na poziomie podstawowym,</p> <p>gimnazjum nie spełnia swojej roli, nakładanie się tych samych treści programowych, obniżony poziom wiedzy ucznia, mało wiadomości i umiejętności po gimnazjum, różnice między poszczególnymi szkołami,</p> <p>liczne klasy (przez to utrudniony jest proces wychowawczy, ograniczony zakres współpracy z rodzicami), z jednej strony mówi się o indywidualności nauczania, a z drugiej strony nie ma górnej granicy uczniów w klasie, w założeniu reformy klasy miały być 25-26-osobowe, a w rzeczywistości klasy są 30-35-osobowe,</p> <p>biurokracja,</p> <p>zbyt mała subwencja oświatowa, niedofinansowanie szkół, brak finansów na pomoce dydaktyczne,</p> <p>dużo godzin lekcyjnych, uczeń dużo godzin spędza w szkole, zbyt duże obciążenie nauką, złe plany,</p> <p>zły system awansu zawodowego, nauczyciele myślą o awansie a nie o uczniu, nauczyciel zbyt dużo czasu poświęca sprawom dotyczącym uzyskania stopnia awansu, za krótki okres nauki w liceum, uczeń w szkole jest „tymczasowo” 3 lata uczeń może „przetrwac” bez ujawnienia zainteresowań, istnieje problem z wyłapaniem ucznia uzdolnionego, nieśmiałego łatwo przeoczyć, nie promuje najlepszych,</p> <p>licea przyjmują bardzo słabych uczniów, brak selekcji uczniów,</p> <p>zbyt duże prawa ucznia, które często prowadzą do samowoli,</p> <p>zbyt łagodny system oceniania matury, promuje maturę dla „głabów”,</p> <p>wydłuża czas podjęcia decyzji o przyszłości (młodzież idąc do szkół ponadgimnazjalnych nie wie, co robić w życiu),</p> <p>nauczyciel nie ma warunków do pracy z uczniem zainteresowanym przedmiotem, brak odpowiedniego zaplecza,</p> <p>uczniowie nie potrafia się uczyć, brak im wiadomości podstawowych, są programowo opóźnieni w stosunku do uczniów, którzy uczyli się trybem starym,</p> <p>brak dodatkowych kółek, zajęć pozalekcyjnych</p> |
| <b>Pedagodzy</b>   | <p>nacisk na umiejętność logicznego myślenia, a nie pamięciowe opanowanie wiedzy</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | <p>jeszcze ciągle pełen luk prawnych,</p> <p>zbyt krótki okres nauki w liceum,</p> <p>ze względu na nędzne środki finansowe system oświatowy nie jest realizowany na wielu płaszczyznach,</p> <p>zakres materiału nie jest do zrealizowania,</p> <p>obarczanie winą nauczycieli</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |

Źródło: badania własne.

Zaprezentowane fakty wskazują na znaczną przewagę wad nad zaletami systemu oświaty w opiniach przedstawicieli rad pedagogicznych w badanych liceach ogólnokształcących.

Zaletą – zdaniem badanych – jest możliwość tworzenia własnego programu autorskiego, z badań wynika, że z możliwości tej skorzystało 9,8% nauczycieli, pozostałe 90,2% badanych nauczycieli nie stworzyło własnego programu autorskiego. Programy te różnią się od proponowanych przez Ministerstwo i są dostosowane do uczniów o zainteresowaniach dziennikarskich, do klasy o profilu europejskim, pozostałe zawierają koncepcję pracy z uczniem zdolnym, indywidualne nauczanie, poszerzone są o elementy etyki – teologii moralnej, technologii informacyjnej w uczeniu się języków obcych. Nauczyciele, opracowując program brali pod uwagę opinię uczniów. W sześciu przypadkach program sprzyja rozwijaniu aspiracji uczniów, a w pozostałych dwóch nie. Realizowanie przez nauczycieli programów autorskich możliwe jest dzięki reformie programowej i tak w wyniki badań innych autorów wskazały, że 6% nauczycieli z liceów ogólnokształcących deklaruowało wprowadzić programy autorskie.

Zgromadzone opinie kadry pedagogicznej zdecydowanie wskazują na wiele braków w obecnym systemie oświaty. Porównując obecny system z obowiązującym wcześniej, w większości skłonni są sądzić, że był korzystniejszy. Chętnie wprowadziliby znaczne zmiany obejmujące doposażenie szkół w pomoce naukowe, zwiększenie i urozmaicenie kół zainteresowań, zmniejszenie liczby uczniów w klasach, a przede wszystkim powrót do 4-letniego liceum. W swojej pracy zauważają powiększenie ilości zadań do wykonania, dostosowywanie pracy do ciągle zmieniających się przepisów, czego efektem jest brak czasu na indywidualną pracę z uczniem. Pozytywnym efektem jest wprowadzenie awansu zawodowego nauczycieli, co spowodowało zwiększenie aktywności wśród nauczycieli zarówno w pogłębianiu wiedzy, jak i działalności na rzecz szkoły.

Wprowadzony system jest procesem, na którego efekty końcowe należy oczekiwać latami. Twórcy nowego systemu zapowiadają wprowadzanie dodatkowych zmian koniecznych dla podnoszenia jakości szkolnictwa.

Podsumowując, zdaniem dyrektorów częste reformowanie oświaty nie sprzyja szkole, ponadto obecne programy nauczania są przeładowane, rośnie ilość sprawozdawczości, nauczyciele obarczeni zostali dodatkową pracą, a także istnieje stały brak środków finansowych. Negatywnie oceniają system oświaty pedagodzy szkolni, którzy zostali obarczeni dodatkowymi zadaniami do wykonania. Uważają, że krótszy czas nauki w liceum nie pozwala poznać uczniów. Problemem jest brak aspiracji edukacyjnych, uczniowie są w stanie zadowolić się niskimi ocenami, ponadto uczniowie, którzy zaczęli nowy typ szkoły ponadgimnazjalnej, reprezentują znacznie obniżoną zdolność do samodzielnej nauki. Reforma również jest oceniana negatywnie przez nauczycieli, znacznie przeszkadza im krótki okres nauki, w którym muszą przygotować uczniów do „nowej matury” i zrealizować obszerny program nauczania. Nauczyciele deklarują, iż poprzednia struktura szkoły w porównaniu z obecną była właściwa, obecnie ży-

czyliby sobie powrotu do czteroletniego liceum, a za tym kryje się dłuższy czas trwania nauki w liceum. Wprowadzone profile w szkołach spowodowały, że uczniowie zbyt wcześniej decydują o przedmiotach, których chcą uczyć się na poziomie rozszerzonym. Wcześniej młodzież dopiero po dwóch latach nauki decydowała o przedmiotach, które zamierzała zdawać na maturze, realizacja ich odbywała się w ramach godzin fakultatywnych, co pozwalało na dokładne przygotowanie do matury.